

8. За правну самооборону. Польська конституція про охорону особи і майна горожан. *Діло*. 5 жовтня 1930. Ч. 221 (12.587). С. 1, 4.
9. Розмова з Високопреосвященним Митрополитом Андреем. *Діло*. 7. жовтня 1930. Ч. 222 (12.588). С. 1.
10. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Із праць Історично-Філософської секції НТШ. Нью-Йорк: ТУК – Товариство Української Кооперації, 1964. 624 с.
11. ЦДІАЛ України. Ф. 344 т. Оп. 1 т. Спр. 553. Арк. 13.
12. ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 9а. 4 арк.

Микола БАРМАК

доктор історичних наук, професор
кафедри історії України, археології та
спеціальних галузей історичних наук Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

СПАДЩИНА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО: КООПЕРАТИВНИЙ РУХ ЯК МОДЕЛЬ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Андрей Шептицький (1865–1944 рр.) – визначна постать в історії України, духовний лідер, просвітник, меценат, реформатор. Його діяльність виходила далеко за межі церковної: митрополит активно працював над розбудовою економічного, освітнього та соціального життя українців, особливо в умовах Австро-Угорської імперії, а згодом – міжвоєнної Польщі. Одним із найважливіших напрямків його діяльності був кооперативний рух, який А. Шептицький бачив не лише як економічний інструмент, а як етичну, культурну й національну місію. У часи війни, нестабільності, соціальної нерівності та зовнішньої загрози його досвід надзвичайно актуальний.

Одним із найбільш значущих напрямків його праці, що відрізнявся своєю інноваційністю та глибиною, був кооперативний рух. А. Шептицький розглядав кооперацію не просто як економічний механізм, а як інструмент національного визволення, ефективний засіб досягнення соціальної справедливості та важливу школу громадянської відповідальності. Митрополит А. Шептицький вбачав у кооперативному русі форму «християнської економіки», де основою є не жадоба зиску, а співпраця, моральність, гідність праці та відповідальність перед громадою. У своєму пастирському посланні «Про кооперативи» (1904 р.) він писав: «Мусимо навчитися господарювати самі, мусимо самі творити свої склепи, свої фабрики, свої банки». Це був не лише економічний заклик, а й форма національного опору. В умовах політичної і економічної дискримінації українців у Галичині кооперація ставала засобом виживання і водночас – способом будувати альтернативу колоніальному управлінню.

У контексті сучасних викликів, з якими зіштовхується Україна – повномасштабна війна, глибока економічна нестабільність, криза довіри до державних та суспільних інституцій – спадщина митрополита А. Шептицького набуває нової, особливої актуальності. Вивчення його підходів до кооперації може стати основою для формування ефективних стратегій подолання сучасних труднощів та побудови стійкого, справедливого суспільства. Ця стаття має на меті розкрити ідейні основи, практичні досягнення та сучасне значення кооперативного руху, ініційованого та підтримуваного А. Шептицьким, як потенційної моделі для розвитку сучасної України.

А. Шептицький, будучи духовним лідером, мав глибоке розуміння не лише релігійних догм, а й соціально-економічних процесів. Він бачив кооперацію не як самоціль, а як засіб для реалізації вищих моральних та етичних принципів, що випливають із християнської соціальної доктрини. Для нього кооперація була органічним продовженням християнських заповідей про любов до ближнього, взаємодопомогу та справедливість.

У своєму епохальному посланні 1904 р. «Про кооперативи» митрополит чітко артикулював свою позицію, наголошуючи на необхідності економічної самостійності українців: «Хто не хоче, щоби його експлуатували чужі, той мусить навчитися сам вести господарство». Ця фраза стала не просто закликком до дії, а глибоким філософським узагальненням, що підкреслював взаємозв'язок між економічною незалежністю та національною гідністю. А. Шептицький розумів, що без міцної економічної основи народ залишається вразливим до зовнішньої експлуатації та асиміляції.

Для митрополита кооперація була втіленням ключових принципів християнської соціальної етики. На противагу індивідуалізму та конкуренції, що домінували в капіталістичних відносинах, А. Шептицький просував ідею спільної праці та взаємної підтримки. Він вірив, що лише об'єднаними зусиллями український народ зможе подолати бідність та відсталість. Це була не просто економічна співпраця, а виховання духу колективізму та соціальної відповідальності. Кооперативи мали стати інструментом для досягнення соціальної та економічної справедливості. Вони пропонували альтернативу лихварству, монополіям та експлуатації, забезпечуючи рівні умови для всіх учасників. Це передбачало чесне розподіл прибутків, прозорість у фінансових операціях та захист прав кожного члена. А. Шептицький надавав особливого значення праці як невід'ємній частині людської гідності. Через кооперативи він прагнув забезпечити селянам та робітникам гідні умови праці та справедливу винагороду, звільняючи їх від потреби працювати в умовах, що принижують їхню особистість. На відміну від суто комерційних підприємств, які керуються лише максимізацією прибутку, кооперативи Шептицького мали ширшу

соціальну мету. Вони були спрямовані на добробут громади в цілому, сприяючи розвитку місцевої економіки та підвищенню життєвого рівня всіх членів. Це створювало модель економіки, де прибуток не був єдиним критерієм успіху, а моральні та соціальні цінності відігравали вирішальну роль.

Ідейний фундамент кооперативного руху, закладений А. Шептицьким, виходив за рамки суто економічних розрахунків. Він був глибоко вкорінений у християнській етиці та національній свідомості, що робило його потужним інструментом для соціального та духовного відродження. Він прагнув не просто покращити матеріальне становище українців, а й сформувати новий тип громадянина – відповідального, солідарного та свідомого своєї ролі у розбудові нації.

Ідеї митрополита А. Шептицького не залишилися на рівні теоретичних концепцій; вони були втілені в життя через розбудову потужної та розгалуженої кооперативної мережі в Галичині. Під його безпосереднім впливом та за його активної підтримки було створено сотні кооперативних установ, які охоплювали практично всі сфери життя українського суспільства. Це свідчило про непересічні організаторські здібності А. Шептицького та його вміння мобілізувати народні маси навколо спільної мети.

Основні види кооперативів, що функціонували в Галичині, включали кредитні спілки (позичкові каси): це були одні з найважливіших інструментів економічної самопомогі. Українські селяни часто страждали від лихварства, позичаючи гроші під величезні відсотки. Кредитні спілки надавали доступ до дешевих та доступних позик, дозволяючи селянам інвестувати у своє господарство, купувати землю, насіння або худобу. Це не тільки рятувало їх від економічного рабства, а й сприяло модернізації сільськогосподарського виробництва; споживчі товариства (кооперативи): ці об'єднання дозволяли селянам та міщанам купувати товари за оптовими цінами, уникаючи посередників та надмірних націнок. Це забезпечувало доступ до якісних товарів за справедливою ціною, підвищуючи купівельну спроможність населення. Споживчі кооперативи також сприяли розвитку свідомого споживання та формуванню ринку, орієнтованого на потреби громади; сільськогосподарські об'єднання: Ці кооперативи допомагали українським селянам модернізувати аграрне виробництво, об'єднуючи зусилля для закупівлі сучасної техніки, насіння, добрив, а також для спільного збуту продукції. Вони сприяли впровадженню нових агротехнологій, підвищенню врожайності та ефективності господарювання; «Маслосоюз»: це був один з найуспішніших та найвідоміших кооперативних проєктів. «Маслосоюз» об'єднав виробників молочних продуктів з усієї Галичини, створивши потужну систему переробки та експорту української молочної продукції. Він забезпечив українським селянам

стабільний ринок збуту та справедливі ціни за їхню продукцію, а також сприяв формуванню позитивного іміджу українських товарів за кордоном. Це був приклад успішної інтеграції малого виробника у велику ринкову систему.

«Дністер» – страхова компанія була ще одним яскравим прикладом кооперативної ініціативи. «Дністер» надавав доступні страхові послуги для українського населення, підвищуючи їхню економічну безпеку. Це включало страхування майна від пожеж, худоби, а також життя та здоров'я. Наявність такої компанії свідчила про комплексний підхід Шептицького до розбудови суспільства, де враховувалися не лише виробничі, а й соціальні ризики. Ці кооперативи не просто сприяли економічному розвитку; вони відігравали ключову роль у формуванні нового типу українського громадянина.

Кооперативи часто організовували освітні курси, лекції, видавали літературу з економічних та агрономічних питань. Члени кооперативів брали на себе відповідальність за спільну справу, приймали рішення, розвивали підприємницькі навички. Спільна праця та успіхи в рамках кооперативного руху сприяли зміцненню відчуття приналежності до єдиного українського народу, який здатен самотійно вирішувати свої проблеми.

А. Шептицький мав глибоке і всеосяжне розуміння того, що справжня нація – це не тільки спільна мова, культура, традиції, а й міцна економічна спроможність. На початку ХХ ст. українці в Галичині перебували у складному становищі: вони були політично упосліджені, піддавалися асиміляційній політиці австро-угорської, а потім польської влади, і, що не менш важливо, економічно були залежні від іноземного капіталу та монополій. У цих умовах кооперативний рух, ініційований та підтримуваний А. Шептицьким, став потужним інструментом самоорганізації народу та його національного відродження.

А. Шептицький вбачав у кооперації не лише економічний механізм, а й соціальну філософію, що сприяла формуванню міцної національної ідентичності. Через спільну економічну діяльність українці вчилися довіряти одне одному, працювати разом на спільне благо, брати на себе відповідальність за розвиток своєї громади. Це було своєрідне «гартування» нації у повсякденній праці та боротьбі за економічне виживання. Кооперативи стали осередками не тільки економічної самодостатності, а й культурного відродження. Цей аспект є особливо важливим, оскільки він демонструє комплексний підхід А. Шептицького до розвитку нації. При кооперативах часто діяли школи та курси, що забезпечували освіту для дорослих, навчали грамотності, основам економіки, сільського господарства; бібліотеки та читальні надавали доступ до української літератури, періодики, освітніх матеріалів; товариства тверезості боролися з проблемою алкоголізму, яка підривала моральні та економічні

засади українського села; аматорські театри та хорові гуртки розвивали культурне життя на селі, зберігали та примножували українські традиції, сприяли національно-патріотичному вихованню. Таким чином, кооперація в Україні на початку XX ст. була набагато більшою, ніж просто економічною діяльністю.

Комплексний підхід А. Шептицького до кооперації як інструменту національного відродження є унікальним і надзвичайно цінним. Він показав, що сильна нація будується не лише на політичних ідеях, а й на міцній економічній основі, що ґрунтується на моральних принципах та самоорганізації народу. Саме тому спадщина Шептицького в цьому аспекті є надзвичайно актуальною для сучасної України, що прагне відновити свою силу та суверенітет.

Сучасна Україна стоїть перед надзвичайно складними та багатогранними викликами, які за своєю суттю перегукуються з тими, що були актуальними за часів митрополита А. Шептицького. Тривала повномасштабна війна, що виснажує ресурси та руйнує інфраструктуру, глибока криза державних інституцій, що часто сприймаються як неефективні або корумповані, зростання соціальної та економічної нерівності, знищення локального виробництва та значний розрив між рівнем життя у містах і селах – усі ці фактори створюють потребу у нових, стійких моделях розвитку. У таких умовах ідеї А. Шептицького щодо кооперації можуть стати джерелом нової стратегії та інструментом для післявоєнної відбудови та стабілізації.

Кооперативна модель, просунута А. Шептицьким, пропонує принципи, що є надзвичайно цінними для сьогодення, вона передбачає, що ініціатива та прийняття рішень виходять від самих громад. Замість очікування директив та фінансування з центру, громади самі визначають свої нагальні потреби, ресурси та шляхи їх вирішення. Це сприяє активізації місцевого самоврядування, формуванню відповідальних лідерів та залученню широких верств населення до процесу розвитку. В умовах децентралізації, яка активно впроваджується в Україні, кооперація може стати ідеальним механізмом для реалізації місцевих ініціатив.

На противагу ринковому капіталізму, що часто орієнтується на максимізацію прибутку будь-якою ціною, кооперативна модель А. Шептицького базується на принципах чесності, відповідальності та довіри. Це створює економічне середовище, де ділові відносини будуються на взаємоповазі та спільних цінностях, а не лише на голій вигоді. Така економіка є більш стійкою до криз, менш схильною до корупції та ефективніше служить суспільним інтересам. Кооперативи, як організації, що належать своїм членам і керуються ними, є менш підвладними політичним коливанням та змінам у

центральної владі. Їхня діяльність ґрунтується на внутрішніх правилах та принципах, що забезпечує довгострокову стабільність та передбачуваність. Це особливо важливо в країні, де політична турбулентність часто впливає на економічну стабільність та інвестиційний клімат.

Кооперативна модель сприяє розвитку місцевих економік, зменшуючи залежність сіл та містечок від зовнішнього тиску та централізованих постачань. Розвиток місцевого виробництва, переробки та споживання створює замкнуті економічні цикли, що підвищує стійкість громад до криз, перебоїв у логістиці та інших зовнішніх шоків. Це також сприяє збереженню робочих місць на місцях та запобігає відтоку молоді з сільських територій.

Ці принципи є особливо актуальними в контексті післявоєнної відбудови України. Замість того, щоб покладатися виключно на централізовану допомогу з боку держави та міжнародних донорів, яка хоч і є важливою, але не може вирішити всі проблеми, акцент має бути зроблений на місцеву ініціативу та самоорганізацію. Підтримка малого та середнього підприємництва через кооперативні об'єднання може стати ключовим елементом у відновленні економічного життя на деокупованих територіях та у громадах, що постраждали від війни. Кооперативи можуть допомогти у відновленні зруйнованої інфраструктури, організації виробництва необхідних товарів та послуг, а також у створенні робочих місць для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, кооперативна модель А. Шептицького – це не лише історична пам'ятка, а й живий, адаптований до сучасних реалій інструмент для побудови стійкої, справедливої та самодостатньої України. Її потенціал у контексті післявоєнної відбудови та розвитку громадянського суспільства є величезним.

У сучасному світі, особливо в умовах значних соціальних та економічних потрясінь, спостерігається певне зневірення серед молодого покоління. Нестабільність політичних систем, економічні труднощі, низький рівень довіри до державних інституцій, відсутність чітких перспектив для самореалізації – все це може призвести до апатії, пасивності або навіть еміграції. У цьому контексті, приклад митрополита Андрея Шептицького та його кооперативної стратегії постає як потужний виклик і джерело натхнення для української молоді.

Спадщина А. Шептицького демонструє, що навіть в умовах глибокої окупації, систематичних репресій та дискримінації з боку іноземних держав можна не просто виживати, а активно будувати альтернативне, сильне та справедливе суспільство. Ця стратегія показує, що ініціатива, солідарність та організована дія можуть змінити реальність, навіть коли зовнішні обставини

здаються безвихідними. Для молодого людини, яка шукає шляхи для реалізації свого потенціалу та бажає бачити зміни в країні, історія кооперативного руху є яскравим підтвердженням того, що її власні зусилля можуть мати значний вплив.

Більше того, кооперативи, засновані А. Шептицьким, функціонували як справжня школа лідерства. Участь у кооперативному русі вимагала від людей не лише економічної кмітливості, а й організаторських здібностей, вміння працювати в команді, приймати відповідальні рішення, відстоювати спільні інтереси. Сучасна Україна потребує нового покоління лідерів, які будуть не лише професіоналами у своїй галузі, а й відповідальними громадянами, здатними мислити не лише про власний успіх, а й про суспільне благо.

Історія кооперативного руху під проводом А. Шептицького може стати ефективним інструментом для патріотичного виховання молоді, показуючи, що розбудова держави починається знизу, з активної участі кожного громадянина у спільній справі. Це не просто теоретична концепція, а живий приклад успішної реалізації ідей, що можуть трансформувати суспільство. Для молодих людей, які прагнуть змінити Україну на краще, спадщина Шептицького пропонує не тільки натхнення, але й перевірену часом практичну модель для дії.

Митрополит А. Шептицький залишив українському народу не лише глибокі духовні послання, що живлять його віру та моральні основи, а й унікальну, практичну модель розбудови суспільства. Ця модель ґрунтувалася на фундаментальних засадах християнської етики, принципів соціальної справедливості та економічної самодостатності. Його бачення кооперативного руху як цілісної програми національного розвитку було далекоглядним і випередило свій час, пропонуючи ефективні рішення для складних викликів, з якими стикалася Україна на початку ХХ ст.

Сьогодні, в умовах повномасштабної війни, економічної нестабільності, поглиблення соціальних проблем та кризи довіри до державних інституцій, кооперативна програма А. Шептицького набуває нової, гострої актуальності. Відродження кооперативної філософії в сучасній Україні – це не просто звернення до історичного досвіду чи романтизація минулого. Це стратегічний рух до майбутнього, що передбачає впровадження принципів, які вже довели свою ефективність у складних історичних умовах. Це шанс побудувати Україну не лише незалежну на політичній мапі світу, а й справді справедливую, солідарну та сильну знизу догори. У цьому полягає велика історична цінність спадщини митрополита А. Шептицького, і саме її нам варто сьогодні не лише глибоко вивчати та осмислювати, а й активно впроваджувати у життя, адаптуючи до сучасних реалій та потреб українського суспільства. Реалізація цих ідей може стати потужним каталізатором для трансформації України у сильну та

процвітаючу європейську державу, де кожен громадянин відчуває себе відповідальним співтворцем свого майбутнього.

Список використаних джерел

1. Владика Галицький. *Український тиждень*. 19 квітня 2011.
2. Войналович В. Шептицький Андрей / Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. С. 783.
3. Ленчик В. Шептицький Андрей (хресні імена Роман, Олександр, Марія) / Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж-Нью-Йорк: Молоде життя, 1955–1995. Т. 10. С. 3841–3844.
4. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми». Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
5. Редліх Ш. Невизнаний Шептицький. *Тиждень.и*. 13 квітня 2012.
6. Хом'як О., Гайова О. Андрей Шептицький піввіку оберігав Церкву та її вірян. *Високий Замок*. 30 січня – 1 лютого 2015.
7. Басараб В. І. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького: дисертація ... канд. іст. наук: 07.00.01. Ужгород: ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», 2019. 337 с.
8. Українська Греко-Католицька церква: минуле і сучасне: монографія / Вегеш М., Концур-Карабінович Н., Марчук В., Палінчак М., Голонич Я. Fairmont, WV, USA, 2020. 380 с.
9. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий. Львів: Свічадо, 2001. 608 с.

Андрій КЛІШ

доктор історичних наук, професор
кафедри історії України, археології та
спеціальних галузей історичних наук

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА ОЛЕКСАНДР БАРВІНСЬКИЙ: ДО ІСТОРІЇ ВЗАЄМИН

Історія Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ) на межі XIX–XX ст. нерозривно пов'язана з іменами видатних діячів національного, культурного та церковного життя. Серед них особливе місце посідають митрополит Андрей Шептицький – духовний провідник українців упродовж перших десятиліть XX ст., та Олександр Барвінський – знаний історик, публіцист, педагог і політичний діяч. Незважаючи на відмінність у сфері діяльності та життєвому досвіді, обох об'єднувала глибока заангажованість у справи національного